

I. METODOLOGIJA OBNOVE OBJEKATA SAKRALNO KULTURNOG NASLJEĐA U DOMENI I PROSTORU VRHBOSANSKE NADBISKUPIJE POSLIJE DOMOVINSKOG RATA (1992-1995) DO 2018.

Period od 1995-2018. je doba memorije, doba Revivalisa onoga što je nedavno bilo, a sada srušeno, što je prije stotinu i više godina oblikovano, a sada izgubilo formu oštećenjem ili potpunim rušenjem. Kako i kojom metodom je obnavljano ili rekonstruirano porušeno ili oštećeno, ispričat će objekti. Ljudi su napadali na ljude, a 'neljudi' su napadali na stvaralaštvo ljudskog duha u umjetnosti koja je najvećim dijelom bila smještena u sakralnim prostorima a onda rušili i sakralnu arhitektonsku umjetnost. Nisu sva porušena sakralna arhitektonska djela bila na razini vrhunskih uspješnih umjetničkih djela, ali nije bilo ni takvih koji bi bili rugoba u svom krajoliku. Manje više svi porušeni sakralni objekti imali su jednu zajedničku notu unutrašnjeg prostora koji je pružao privlačnost i koji je dok u njemu čovjek boravi ili hoda oplemenjivao i duhovno osvajao čovjeka. Što je ta utjecajna snaga veća, to smo mogli vidjeti veću ljepotu uspješnih oblikovanih sakralnih prostora i umjetničkih (slikarskih ili kiparskih) sakralnih djela. I ljudi i neljudi pred tom činjenicom uglavnom drže zatvorena usta i oči, jer još nitko nije odgovarao, niti će, kako stvari stoje, odgovarati za tolike porušene sakralne umjetničke tvorevine. A s njima nisu samo ubijeni ljudi, nego su ubijani narodi čiji je višestoljetni duh utkan u njihovu kulturno stvaralačku baštinu. Prostori su takvi da je strast rušenja stalno u progresu, a onda u takovj osakaćenoj ljudskoj duši nestane strasti za moć gledanja lijepog i uspješnog djela. U temeljima se urušio kulturni poredak. Neću ovdje govoriti u kojoj se mjeri urušio urbanistički oblikovani prostor, nestankom na trgovima sakralnih arhitektonskih zdanja. Na nekim ruševinama ni iskopine ne postoje, poput Teslića ili Odžaka, sve je prekrila zelena trava. Tu više nema ni arheologija što raditi. Pitali su jednom jednog: 'Čuj, je si li čito' Andrićevo djelo 'Na Drini ćuprija'? čuj čito, hodo po njoj. Moja vam je sudbina bila slična, da od ovoga ništa nisam čito', nego hodo' i uživo gleda'.

Gledajući 41 porušenu župnu crkvu, 7 filijalnih crkava, 20 župnih kuća i jedan samostan, te 178 oštećenih objekata, ljudima ovoga vremena nametnuta je velika odgovornost izbora metode obnove arhitektonskih negdašnjih ostvarenja. Proučavati staro da bi gradili novo, neko je akademsko pravilo, ipak ovdje se radi arhitekturi koja nosi sa sobom vidljivu autobiografiju povijesti jednog naroda s njegovim ekonomskim, vjerskim i kulturno-društvenim obilježjima. Zbog antroposocijalnih obilježja prostora na kojima su objekti nikli, osobno se zalažem za „Revivalis“ kad god je to moguće, iako nisam protiv objektivnog izražavanja u duhu aktualnog vremena, ali ta djela uvijek nose oznaku novog i sadašnjeg i ne svjedoče ništa od prošlosti. Iako i tu treba kad je u pitanju oblikovanje novih sakralnih prostora, zadržati tajni odnos prema klasičnome.

Od 41 porušene crkve, njih 39 je nanovo građeno i uglavnom dovršeno. Dvije župne crkve: crkva u Gornjoj Komušini i Brusnici čekaju neka bolja vremena. Od 178 teže ili lakše oštećenih objekata, obnovljeno je 176, a 2 župna objekta čekaju također neka bolja vremena.

Ovdje nisu obuhvaćene grobljanske kapele.

Većina oštećenih sakralnih objekata obnovljena je metodom djelomične rekonstrukcije.

Manji broj s lakšim oštećenjima obnovljeni su metodom konzervacije.

Na većim objektima korištene su metode: rekonstrukcije, adaptacije, konzervacije i konsolidacije (Nadb. dvor, Zavod sv. Vinka, neki samostani, župne crkve, župni stambeni objekti).

Dva objekta iz otomanskog perioda: Crkva u Gornjoj Dubici i samostan na Plehanu neće više svjedočiti svoje vrijeme, umjesto njih u Dubici je izgrađena nova župna crkva, a samostan na Plehanu je u novom oblikovanom volumenu još je u izgradnji.

Metodom pokušaja potpune rekonstrukcije kod srušenih župnih crkava iz doba Monarhije išlo se na lokalitetima: Župna crkva u Bosanskom Brodu (1907), Župna crkva u Doboju (1896), Župna crkva u Goricama (1912) Župna crkva u Čardaku (1915) i ovi će objekti nastaviti dalje svjedočiti svoje prvo poluvrijeme i svoje drugo vrijeme.

Metodom djelomične rekonstrukcije uz manja odstupanja na volumetriškom plasticitetu na crkvama izgrađenim u doba Monarhije: Crkva u Novo Selu (1918), Crkva u Suhom Polju (1881) Crkva u Čemernom (1888).

Nažalost župne crkve građene u doba Monarhije koje su dobile novo oblikovane sakralne prostore su: Župna crkva u Kupresu (1912), Župna crkva u Podmilačju (1912), Župna crkva na Plehanu (1898), Župna crkva u Bežlji (1887), Župna crkva u Modriči (1889), Župna crkva u Odžaku(1908), i ovi objekti **neće više svjedočiti svoje prvo poluvrijeme postojanja.**

Metodom potpune rekonstrukcije vraćene su u život crkve iz perioda Kraljevine SHS u župi: Koraće (1922)

Metodom djelomične rekonstrukcije uz manja odstupanja na volumetriškom plasticitetu na crkvama izgrađenim u doba Kraljevine SHS: u Rastičevu (1927), Tesliću (1932), Bosanskom Šamcu (1925).

Dok su crkve iz doba Kraljevine SHS u Župi Borovici (1924), Župi Bijelo Brdo (1931) Župi Dubrave (1927), stara crkva u Vidovicama (1922) otišle su trajno u zaborav, a njihovo mjesto zauzeli su novo izgrađeni sakralni objekti.

Pokušaji potpune rekonstrukcije izvedeni su na župnim crkvama izgrađenim u periodu Jugoslavije u sljedećim Župama: župi Garevc (1972), župi Svilaj (1965), župi Prud (1991), župi Posavska Mahala (1990), župi Vidovice (1986), župi Kulina (1967), župi Derventa (1973), župi Sijekovac (1985), župi Donja Tramošnica (1974), župi Gornja Tramošnica (1974), i nastaviti će dalje svjedočiti i prvotno svoje vrijeme nastajanja.

Župne crkve koje su nastale u Dejtonu kao potpuno nove, umjesto starih crkava izgrađenih u vrijeme Jugoslavije, sada su u: Župi Otinovci-Kupres (1969), Župi Lovnica (1980), Župi Bukovica (1964), Župi Cer (1982), Župi Foča (1990), Župi Kolibe (1974), župi Žeravac (1962), župi Srednja Slatina (1972), župi Ulice (1966), nažalost, njihove prethodnice otišle su u zaborav.

Iz perioda Jugoslavije dvije župne crkve još nisu ugledale svjetlo dana u župama: Brusnici (1966) i Gornja Komušina (1979).

Većina župnih crkava koje su lakše ili teže oštećene dovedene su u prvotno arhitektonsko oblikovano stanje metodom manje ili veće rekonstrukcije i konzervacije. Takvih objekata ima 176.

Ipak je vrijedno istaknuti objekt sv. Vinka u Sarajevu 1883-1904 (Medicinska škola i Klinika) na kojem su izvedene metode potpune adaptacije novim oblikovanim prostorom, a time i funkcijom, te metodom konsolidacije s konstruktivnim zahvatom sačuvan je u cijelosti plošni fasadni plasticitet sa svom svojom originalnom ornamentikom.

Metodom restauracije i rekonstrukcije, izvorna sakralna istočna ornamentika dovedena je u svoje obnovljeno stanje u sjemenišnoj crkvi u Travniku, čije pročelje zrcali obrisima baroka.

Metodom potpune rekonstrukcije, crkva u Brankovićima sa oštećenjima od granate na reljefiranoj fasadnoj opeci, objekt je doveden u svoje izvorno stanje sa 520 zamijenjenih segmenata.

Iako nismo u posjedu objekata antologijske vrijednosti gledano na vremenski period, ipak je ukazan veliki trud vraćanjem izvorne arhitektonske oblikovane forme, tamo gdje su objekti bili hvalospjev krajoliku i oni će nastaviti svjedočiti svoje vrijeme.

Proučavajući prostor i njegovo sakralno arhitektonsko nasljeđe, ispričao nam je svu antroposocijalnu 'moru' koja pritišće breme njegova korisnika.

Uvažujući usvojenu filozofsku spoznaju o čovjeku da je on: homo religiosus, homo politicus i homo economicus, kroz ovaj vid gledanja njegovog ponašanja u vrijeme rata, ovo sve troje, jest jedna dobra cjelina, ali ovakva djela koja su se događala vidno očituju da je nedostajala četvrta komponenta u čovjeku naših prostora, a to je homo spiritus. Ako je čovjek samo homo religiosus, tada je na sceni fundamentalizam i vrlo je često opasan za ove prostore. Ako je na sceni samo homo economicus onda imamo ljude agnostike, koji niti pripadaju ovom matrijelnom svijetu niti svijetu duha. Ako imamo pred sobom samo homo politicus, on je u osnovi, opasan za ovaj svijet. Ipak, najčešće je tu neki nesavršeni miks. Eto, to je neka priča u kojoj sam pokušao predstaviti ljude i njegova djela, te vrijeme i prostor nastanka i rušenja njegovih djela, kao i ponovnog građenja porušenog i građenja novog.